

CXXV.

1823. márcz. 26. Szentgericze.

Kozma Gergely levele Iszlai Lászlónak.

Tekintetes Úrfi!

Múlt téli Főconsistoriumunk határozásából, a közönséges zsinati gyűlésnek Marosi-környékünkben kelletvén tartatni, annak helye kiválasztása s az előkészületek megtétele végett Sz. Háromságon április 9-ik napján reggeli 9 órakor partialis zsinatunk léssen, méltóztassék azért ottan megjelenni, hogy köztanácskozás és egyesység által, kicsi környékünk, nemes közönségünk várakozásának annál inkább megfelelhessen. Melyet midőn hivatalosan ajánlanék, állandóúl vagyok,

a Tekintetes Úrfinak,

Sz. Geritze, márczius 26-án, 1823.

alázatos szolgája

Kozma Gergely, m. k.

marosszéki unitárius espest.

Czím: Iszlói tekintetes *Iszlai László* ifjú úrnak, stb.*Hivatalból.**Iszló.*

I. o. miss.

CXXVI.

1823. jún. 25. Szentgericze.

Kozma Gergely maroskörü unitárius esperes meghívja széki gróf Teleki Mihály marosszéki főkirálybirót a Szabédon, 1823. július 6—9-én tartott zsinatra.

Méltóságos Gróf Camerarius, Udvari Tanácsos és Főkirálybiró Úr, Kegyelmes Uram!

Az a mély tisztelet, mellyel Excellentiádhoz, mint nemes székünk s kebelében foglalt egyházi környé-

künk közatyjához a vigyázatom alatti környékekkel egyetemben viseltetni meg nem szünöm, bátorita engemet Excellentiád szine eleibe azon esdekléssel folyamodni, hogy a környékünkben Szabédon július 6-ik napján kezdődő 7-ik, 8-ik, 9-ik napjain folyandó közönséges zsinati gyűlésünkön leendő megjelenésre s annak ünnepi pompája nevelésére, díszének jelesítésére szentséges és törvényes vallásunk országos tekintetének emelésére magát megalázni úri háznépével egyetemben méltóztassék.

Mely kegyelmességének velünk leendő atyai érzetetéséért újra is esedezve, mélységes és változhatatlan tisztelettel öröklök

Excellentiádnak,

Sz. Gericze, június 25-kén, 1823.

alázatos szolgája

Kozma Gergely, m. t. k.

marosszéki unitárius esperest.

Czím: Széki méltóságos gróf, camerarius, udvari tanácsos *Teleki Mihály* úrnak, nemes Marosszék főkirálybirájának, stb.

Kötelességből.

F. o. miss.

M.-Vásárhelytt.

CXXVII.

Kolozsvár, 1831. máj. 2.

Körmöczi János püspök és Székely Miklós hivatalosan felszólítják id. Simén Eleket, hogy a Képviselő Tanács megbízásából az egyház közpénztárát Gálffi Józseffel együtt időnként vizsgálják meg.

Méltóságos Inspector Curator Úr! Kedves Atyánkfia az Urban!

Nemes közönségünk cassájának rendbetartása s annak miként állása mindenkori megtudhatása tekin-

tetéből consistoriumunk által közönségünk cassájára nézve meghatározott, hogy más foundationális cassák olykori titkos megvizsgálások nyomán ennekutánna közönségünk perceptoránál lévő cassánk minden esztendőben kétszer mulhatatlanúl, ezenkívül reménytelenül, mikor tetszend, megvizsgáltassék. Melynek is végbe vitelére a méltóságos inspector curator úr és tordai gymnásiumunk inspector curatora *Gálffi József* atyánkfia kineveztetett. Méltóztassék azért a méltóságos inspector curator úr *Gálffi József* atyánkfiát maga mellé véve, ezen határozást teljesedésbe venni s erről consistoriumunkat időszakazonként tudósítani. Atyafiságos indulattal lévén,

a Méltóságos Inspector Curator Úrnak,
 az Unitarium Consistoriumban
 Kolosvárt, 2-k Maji, 1831.

az Úrban szerető Atyjafiai
Körmötzi János, m. p.,
 superintendens.
Székely Miklós m. p.,
 actuarius.

Czím: Sárdi méltóságos idősb *Simén Elek* úrnak, stb.
Hivatalból. *D.-Sz.-Mártonban.*

I. o. miss.

CXXVIII.

1832. szept. 20. Kolozsvár.

Székely Miklós levele id. *Simén Elek*nek.

Kolozsvárt, 20-án 7-bris 1832.

Méltóságos Inspector Curator Úr!

A mlgos inspector curator úrnak írt hónapunk 19-ik napjának költ becses levelét a mai napon sze-

rencsém lévén alázatosan tisztelni, ezen tisztelt levél postulatuma következéséül a méltóságos inspector curator úrnak felvilágosításúl a provocált tárgyba alázatos tisztelettel a következőt tehetem: *Andrási Sámuel* én nem esmérem. Keresztúri oskolai pályájáról hivatalosan látok annyit, hogy a közelebb múlt examen alkalmatosságával ő absensnek íratott, azonban mint ottan már végzettnek, az ottani t. rector úr privat testimoniumot adott, azt irván ide is, hogy ezen ifjú nem fog kolosvári collegiumunkba bérjönni s talán éppen ez azon testimonium, melyre a mlgos inspector curator úr tisztelt levelében méltóztatik emlékezni. Keresztúri tanuló ifjaink közül kettőt privatim az irt ifjúnak ottan mutatott tanulásáról s magaviseletéről négy szemközt kérdőre vontam kiknek is declaratiojuk ez: *Andrási Sámuel* néha-néha szerette a gusalyosba megjelenni, itt-amott még verekedésbe is elegyedni, azonban a gazdasághoz vonzó hajlandóságát gyakran nyilatkoztatta. Oskolai utolsó esztendei examenre azért nem állott elé, mivel szándéka volt udvari statiót keresni s magát abba helyeztetni. Mindezeknek alázatos tisztelettel lett felvilágosítása mellett én, aki *Andrási Sámuel* nem láttam, a rólla tett puhatolásnak következéséről az irtakban tett kinyilatkoztatásom mellett a mlgos inspector curator úrnak magamat grátiájába ajánlott alázatos tisztelettel vagyok,

a Mlgos Inspector Curator úrnak,

alázatos szolgája

Székely Miklós, m. p.

Czím, külön boritékon: Sárdi méltóságos idősb
Simén Elek úrnak, stb.

Gy.-Sz.-Király

CXXIX.

1833. jan. 11. Iszló.

Kozma Gergely és Sipos Miklós bizonyságlevelet állítanak ki arról, hogy Iszlai Iszlai Lászlónak az iszlói templom számára gyűjtött pénzből a néhai bátyjánál, Iszlai Miklósnál maradt 78 frt 64 és fél krt megfizette.

Alább irtak adjuk tudtára mindeneknek, a kiket most vagy jövőendőben illethet, hogy minekutánna az iszlai unitaria anyamegye romladozott templomára gubernialis patens mellett, több versen véghez ment országszerte lett kéregetésből, az iszlói mélsóságos Iszlai udvarhoz beadatott pénzeket s azoknak interesseit pontosan számba vettük, s mlgs *Iszlai László* úr által a közelebbi három esztendőben az iszlói nevezett templom reparatiójára tett költségekkel egybevetettük volna, úgy nyilatkozik ki, hogy néhai testvére m. *Iszlai Miklós* úrnál ezen köz massából künn volt 78 = hetvennyolcz mfrtokat 64^{1/2} pénzeket is, az ezutáni curátorok számadásának s környéki p. vizsgáló székek munkálódásának könnyebbítése tekintetéből lefizette, deputálta, amint a megye libellussa 56-ik levelén világosan láthatni, oly jussa fenntartásával mindazáltal, hogy ezután aránta támadható praetensióknak ennyi részét, ezen adósság kifizetésével elenyésztethesse, (amint erről az 57-dik lapon nyilvános emlékezet tétetik).

Melynek jövőendőbeli bizonyságául adtuk ezen igaz hitünk szerint költ, a nevezett anyamegye számadásos könyvén gyökeredzett, nevünk aláírásával s hivatalos pecsétünkkel megerősített tanúbizonyág-

tévő levelünket Iszlóban a környéki vizsgáló székeknek
jan. 11-kén, 1833-ban tartott üléséből kiadtuk,

<i>K. Solymosi Kozma Gergely</i> , m. k.	és	<i>Sipos Miklós</i> , m. p.
marosszéki u. esperest.		hites jegyző.
(P. H.)		(P. H.)

Hátán, Iszlai László írásával: A környéki vizsgálószerk hivatalos bizonyítása néhai testvérem, Iszlai Miklós helyett fizetett 78 mfrt és 64^{1/2} pénzekről.

I. o. okl.

CXXX.

1836. decz. 19. Kolozsvár.

Mátéfi Ferencz levele Simén Eleknek.

N° 108 — 836.

Méltóságos Inspector Curator Úr!

Idei november 23-káról 90. számom alatt a méltóságos úrhoz intézett hivatalos requisitiómra a hanyatló december 9-kéről költ válaszát ugyanezen hónap 11-ikén tisztelvén, midőn előbbi hivatalos requisitiomat megújítanám, bátor vagyok egyszersmind a tisztelt válaszára is némineműleg feleletemet megtenni.

Hogy a méltóságos úr kezén levő capitálisok interesseinek befizetések terminusai különbözök, nemcsak tudtam és tudom, hanem hogy azon terminusok az idén már mind el is töltek, idei 44. és 90. számaim alatti requisitiómban specificce meg is írtam, minthogy erre emlékeztetni a mlgos urat kötelességemben állott, mert instructióm szerént, minden sze-

mélyválogatás nélkül morosus debitor az, ki a bétölt terminusokra, vagy azután legfennebb 15 napok alatt sem fizetnek, azonnal procedáltatni, s a capitalist is az intereseket pontosabban fizetőknek leendő elocálás végett exequáltatni köteleztetem; s ezen proceduráktól csupán csak az életben lévő conferensek s azok is csak collatumaikra nézve mentek. Igaz ugyan, hogy fizettetett a mlgos úr a kezem alá intereseket, de azok a mult, 1835-ii; esztendőre, nem pedig az idénre fizetődtek, mit de dato 7-ae Januarii -836. adott quientantiam bizonyítani fog. Nem következés tehát, hogyha a tavalyi interesek az idén fizetődtek bé, az ideiek befizetését kitölt terminusaik után azonnal ne solicitáljam és hogy azok is csak jövődőben fiztessenek bé.

Én tehát instructiómhoz tartva magamat, s ennélfogva méltatlan szemrehányásokat nem is várva, a méltóságos urat újabban is sürgetem, s most és utoljára teljes tisztelettel az iránt requiralom. Méltóztasson a fennemlített két előbbeni requisitiómban már kétszer is specificalt intereseket e folyó hónap végéig, ígérete szerént valóban befizettetni, mert ellenkező esetben a mlgos úr Szilágyban lévő jószágai jövedelminek és adósainál künn lévő 20, 30, sőt 40 esztendős interesseinek mikori bévételek s tisztjének mikénti számolása vagy számoltatása engemet instructióm alól fel nem oldozván, a procedáltatást csakis addig leszek kénytelen halasztani míg arra is a több procedurák között kötségem leendő, teljes reménységgel lévén az iránt, hogy midőn a mlgos úr kifejezése szerént végire fog járnai annak, ha vajjon más debitorokkal is oly keményen bánok-é, mint a mlgos úrral; a cassánknak eddigelé mindig csak kárát

okozta, személyválogatás vádjától engemet mentnek tanálva, azon kifejezését is, hogy egy a nem fizetés esetében a mlgos úr ellen tétetendő admonitio által több kárt, mint hasznot okoznék státusunknak, nyugodtan fogja visszavonni s csekély személyemért, s éppen státusunk javára intézett és instructióm szerint el sem is mulasztható lépéseimért státusunk kárát se kívánni, se eszközölni nem fogja.

Alázatos tisztelettel tett hivatalos requisitióm után boldog ünneplések kívánása mellett alázatos tisztelettel maradok,

a Méltóságos Úrnak,

Kolosvárt, 19-a Decembris -836.

alázatos szolgája

Mátéfi Ferencz, m. p.

perceptor.

Czím: Méltóságos inspector curator sárdi *Simény Elek* úrnak, stb.

D.-Sz.-Mártonban.

S. o miss.

CXXXI.

1838. máj. 31. Kövend.

Kozma Gergely levele id. Simén Eleknek.

Méltóságos Úr! Méltóztatott jó Pártfogó Uram!

Az innep előtti időszak rövidsége személyes tiszteletemre módot nem engedhetvén, kénytelen vagyok a méltóságos urat ezen levelem által tisztelni és az ott jártomkor asszúszóló borral megtöltetett, a méltóságos

úr és kedvesei egészségekért kiüritett üveget haza küldeni, azon óhajtásom mellett, hogy az áldásos ég úgy harmatozzék mindég, hogy a nagyságtok pinczéi egyszer is a derék és asszúszőlő boroktól üresen ne maradjanak, hanem örökre bővölködjenek!!! Ha a méltóságos úr az innepek után is Szt. Királyon mulatand, remélem, hogy méltóságos *Gedő* urat is megnyerhetem, s mindketten tiszteletére menendünk. Addig pedig az elközeledő ünnepeket szerencsétlétvén, s az úraszszony ő nagyságát is mély alázatossággal tisztelvén, állandóúl öröklök

a Méltóságos Úrnak

alázatos szolgája,
Kozma Gergely, m. k.
esperest.

Kövend, május 31-kén, 1838.

Czím: Sárdi méltóságos *id. Simén Elek* úrnak, stb.

Gy.-Sz.-Királyon.

S. o. miss.

CXXXII.

1838. jún. 7. Maros-Vásárhely.

Vargyasi Daniel Elek főgondnok Sárdi Simén Eleket felszólítja, hogy a kolozsvári kollégiumban tartandó vizsgákon jelenjék meg.

Méltóságos Collegii Inspector Curator Úr!

Valamint vallásunk, úgy az oskoláink előmenetele iránti bűzgósága a méltóságos úrnak, előttem ösmeretes lévén, annál biztosabban teszem lépésemet

arra nézve, mi szerént a méltóságos collegii inspector-curator úrnak atyafiságosan ajánljam azt, hogy a közelebbi kolosvári oskoláinkba tartandó examenekre Kolosvárra menni, és ottan az ifjaink megpróbáltatásokra nézve hivatalos befolyással lenni ne terheltessek, — tisztelettel lévén,

a Méltóságos Collegii Inspector-Curator Úrnak,
 az Úrban Atyjafia
Daniel Elek, m. p.
 főcurator.

M.-Vásárhelyen, június 7-én, 838.

Czím: Méltóságos Sárdi *Simény Elek* úrnak, stb.
Hivatalból. *Gy.-Sz.-Király.*

S. o. miss.

CXXXIII.

1839. aug. 31, Kolozsvár,

Székely Miklós püspök és Székely Sándor egyházi főjegyző felszólítják Iszlai Lászlót, hogy a kolozsvári negyedik tanári szék és a kolozsvári második papi állás betölthetésére a kiküldött bizottsággal egyetértve tegyen javaslatot.

40. Főcons. 1839.

Méltóságos Főkormányzéki Titoknok és Inspector-Curator Úr! Kedves Atyánkfia az Úrban!

Folyó évi augusztus 31-én tartatott Főconsistorium 40. számú határozata nyomán, melyben megállítatott, hogy kolosvári anya oskolánkban ürességben lévő negyedik professori statio betölthetése, úgy kolosvári anya ekklésiánknak ide mellékelt kérelme szerént azelőtt is gyakorlatban volt két papsága mikénti felállithatása és az egyik papnak egyszersmind pro-

fésserrá is tehetése tekintetéből az Augustinovicsei kegyes véghagyomány rendes administratorai is találtnának meg az aránt, hogy azon negyedik professori fizetésre nézve magok legjobb elnézésök szerént intézkednének, s ezen terv sikerülhetésére nézt biztosság neveztetvén ki. Elnökül a méltóságos inspector curator úr, tagokul pedig *Pataki József*, *Székely Sándor* és *Mikó Lőrincz* atyánkfiai. Ezen határozat ezennel a méltóságos úrral a végett közöltetik, hogy nevezett biztossági tag atyánkfiaival egyetértve, s előértekezve egyfelől a nevezett anya ekklézsiával az érintett két papság újjonani felállíthatása, s az egyik papnak egyszersmind professori kötelességet is vihetése aránt, másfelől az Augustinovicsei véghagyomány administratoraival azon pap és egyszersmind professor fizetése miként rendszeresíthetése tárgyában előlegesen egy czélszerű tervet készíteni és azt a közelebbi Főconsistorium elejibe terjeszteni sziveskedjék.

Atyafiságos indulattal lévén
Méltóságos Titoknok és Insp. Curator Úrnak
Az Unitarium Főconsistoriumból
Kolosvárt, aug. 31-én, 1839.

az Úrban Atyjafiai:
Székely Miklós, m. p.
superintendens.
Székely Sándor, m. k.
egyházi főjegyző.

Czím: Az Unitarium Főconsistoriumból. Méltóságos Iszlói Iszlai László úrnak fels. kir. főkormányszéki v. titoknok úrnak stb.

Hivatalból.

Kolosvárt.

CXXXIV.

1840. ápr. 20. Maros-Vásárhely.

Daniel Elek levele Iszlai Lászlónak.*)

Méltóságos Secretarius és Inspector-Curator Úr!

A pünkössti ünnepek olyan kiesése s következõleg kolosvári oskolánkba az azutáni késõbbre kezdete miatt Gábor fiamat a logikai praelectiokon való megjelenése csak néhányokra lévén összeszorítva, a lenne a kívánságom, hogy a professor úr az examenek folyása alatt is néhány órákon publice az több tanítványai jelenlétekbe szólítaná fel Gábort; ennél fogva kérem a mlgos urat a logikai cursus második semestere examenjét méltóztasson a lehetőségig késõbbre tenni, hogy lehessen idõ a fiam kikérdezésire nézve.

Nem tehetem, hogy a mlgos urat ne értesítsem a felõl, mi szerént itteni ecclesiánk ügyei csak kezdenek rendbejönni, és ezen igyekezve *Dersi* János urat számadásra szorítottuk, ezen alkalmatossággal *Gruz* István úr által ígért 12 forintokról, hogy kötelezõ levél nincsen, ez jött világosságra és az, hogy nem is akarna adni. A mlgos úr, ha ezt a dolgot maga rendire hozná, a legjobb expediens lenne; bajba vagyunk a *Veress* Lajos úr által ígért téglá dolgára nézve is, mert õ nem fenenl (!) semmit. Ezt is valahogy igazításba veszem. A mlgos úrnak innen lett eltávazása ezen ecclesia alapítására nézve valóba hátramaradást okozott. Már most a külsõk azt kívánják, hogy mutassunk mi elõmenetelt tett az eddigi ada-

*) A levél borítékja elveszett.

kozás, és erről értesítve csak úgy remélhetni több
segedelmet. Melyek után vagyok

a Mlgs Secretarius és I. Curator Úrnak
M.-Vásárhely, 20-ik április, 840.

alázatos szolgája
Daniel Elek.

I. o. miss.

CXXXV.

1842. május 9. Kolozsvár.

Székely Mózes levele Simén Eleknek.

Méltóságos Inspector Curator Úr!

Május 7-ik napjáról hozzám intézett becses leve-
lét tiszteltem, aminek is következésibe kívánok tudó-
sítást tenni, a mlgs inspector curator úrnak e követ-
kezendőkben: Én utánna jártam a mlgs inspector
curator úr kívánsága következésibe annak, hogy a
N. P. *Horváth* Miklós úr patrociniuma fundatioját pro-
tocolli extractusba kivétethessem, de nyomába nem
akadhattam; mivel az oskola protocolluma 1784-től
kezdve 1813-ig nem találtatik. Jegyzésbe erről a pro-
tocolum egy lapján az iratik, hogy elveszett, de ki-
alatt, az sem bizonyos. Ez okon, csak azt vehettem
jegyzőkönyvi kivonatra, amit a mlgs inspector cu-
rator úrnak kiküldöttem, és ezuttal, ha eleget nem
tehetek mostan kifejezett kívánságának, arról enge-
delmet kérek.

A közelebbi sz. innepi napokra, becsületes két if-
jakat u. m. *Kis Sámuel*t és *Bontza György*öt nevez-
tem ki innepi deákoknak. A husvétiakra nézve én is

instálnám a patrocínium béküldetését, azért, hogy divisio alkalmával ez is fel szokott osztattatni. A hibázott legatusok csínjaikért illő büntetésöket szenvedni fogják, csak eddig azért maradott, mivel vártam a mlgs inspector curator úr levélbeli feladását, mint méltóztatott volt nyilatkozni.

Ezek után a mindjárt békövetkező pünköszt sz. innepét szerencséltetvén, különös tiszteletem mellett vagyok

a Mlgs Inspector Curator Úrnak,
Kolosvárt, május 9-ik napján, 1842.

alázatos szolgája
Székelj Mózes, m. k.
collegii rector.

Czím: Sárdi Méltóságos *Simény Elek* úrnak, stb.
Gyéres-Szt.-Király

S. o. miss.

CXXXVI.

1842. decz. 12. Berlin.

Berde Áron levele Iszlaí Lászlónak.*)

Berlin, deczember 12-én, 1842.

Méltóságos Inspector-Curator Úr!

Legelsöbben is engedelmért kell könyörögnöm, mert jól érzem, hogy nem kell vala ily hosszas hallgatásban maradnom a méltóságos úr előtt, hanem ha leveletem száraz complimenteken kívül oly tárgyakkal is tölteni akarám, melyek a méltóságos úr előtt is tán érdekesek lehetnének, hallgatnom kelle, míg csekély ismeretemet ilyekkel gazdagíthatám; az idő szük

*) A levél borítékja elveszett. L. alább a CXXXIX. sz. levelet.

volta itt mentség semmikép se lehetne, mert az én tiszteletnek a méltóságos úr iránt olynak kell lenni, hogy azt az idő nem korlátozhatja.

Az én gondolataim és vizsgálódásaim most tudomány és nevelés körül forognak s azért levelem is csak ezek körül foroghat, oly tárgyak ezek, melyek körül a méltóságos úr fáradásai már is gyümölcsüket termeltek iskolánkban, tehát hiszem, hogy az én igénytelen levelem is nem leend terhére és unalmára méltóságodnak.

Mely lépéseket tettem eddig, minő irányt tűztem ki magamnak e félévre, ezek úgy hiszem, a méltóságos úr előtt Kolosvárra írt leveleim után nyilván vannak; hogy mennyire lesznek sikeresek lépéseim, azt a következő fogja megmutatni. Nekem most csak az igyekezet van hataluamban és ezt annyival inkább megörzöm, mennyivel sebzöbben hatott meg engem azon ármánykodók alávaló tette, kik nemcsak engemet piszkolni törekedtek, választatásomat elhajtott sulyoknak állították, hanem még jó embereimet is rágalmazták. Itt, ha igyekezet és ehez pénz van, az ismeretszerzéshez bőv alkalom kínálkozik. E félévre 152 tanító jelentette, hogy tanítani fog. Minő nagy szám egy intézethez. Nálunk az egész ország nem tud ennyit mutatni. Az igaz, hogy az itteni viszonyok a miéinktől végtelenül különböznek. A porosz status alapját, vagy úgyszólva, vázát katonai rendszere képezi, ami pedig ezen vázát kitölti, szép egészszé alakítja, az nevelési szép rendszere; ebből magyarázhatni meg a porosz kormány üdvös határozatait, szünteleni gondoskodását a nevelés körül; ezért látogatja meg a király minden évben valamelyik egyetemet, vagy más iskolát is, mint az idén is a hálait. Ezért jelenik meg minden minister és generalis a nevezetesebb iskolai innepélyeken, mint az idén az itteni egyetembe október 15-én tartott király születési innepen; ezért fizetik a jobb tanítókat oly gazdagon, s részeltetik minden magasabb címekben, hivatalokba; például a rendes professorok titkos tanácsnokok többnyire, érdemjelesek, s rendes fizetésök évenként hétezer tal ér, s évenként még egy annyit szinte kapnak tanítványaiktól, kivált a természettudományi osztályiak. Hanem aztán ezeknek sok is kiadásai, mert maguknak kell mindenféle eszközöket fokjukhoz megszerezni és a chemiában minden évben kétszer egy-egy jó darabocska gyémántot elégetni

stb. stb., és mindenféle experimentalist igen szépen és nagy-szerűleg visznek véghez. Nálunk mindezeket nem tehetni, hanem mégis nekem itt jó alkalmam lévén azon kémiai eszközök csinálását megtanúlni, melyek üvegből vannak, a jövő szünnapokat erre akarom felhasználni, hogy lemenetelem után oskolánknak ezáltal is szolgálhassak.

Minthogy a porosz kormánynak czélja nemcsak az, hogy professorai mind jó tanítók legyenek, hanem az is, hogy a professorság által a kitünő tudományos emberek életét biztosítsa élelmi tekintetben — mert, tudni való, hogy nem minden tudós egyszersmind jó tanító is, — az itteni professorok közt is igen sok van, kiknek tanításaik kiálhatat(lanul un)almas; hanem ezek tudományos dolgozataik által (szolgál)nak a statusnak. Egy mód van itt, mit sok professor követ és mi az én tetszésemet igen bírja, az t. i., hogy úgynevezett conversatoriumot tartanak hetenként egyszer, hol a hallgatók a professorokkal együtt tudományos dolgokról beszélnek, vitatkoznak, ha a professornal ellenkező véleménybe vagnak, előterjesztik, ez ha azon vélemény nem helyes, megfejtik, hogy miért nem helyes; és hogy miért kell az általa előadott véleménynek elsőséget adni, amit nem értettek a közórán, ha jelentik, felvilágosítja stb. stb. Ez ugyan ily formán nálunk életbe nem léptethető, minthogy az itteni és mi tanulóink között különbség van, hanem valami ily forma mégis kivihető s tán hasznos is lenne. Ezen conversatorium nevezetes Schellingnél, aki már csakugyan itteni rendes professornak maradt és kinek sok ismerete eltagadhatatlan, de szükséges is, mert az ő philosophiája bajosan érthető. Angliába az unitárius atyafiakhoz írtam, mely alkalommal hozzájuk menendő szándékomat nyilvánítottam, válaszokról, legyen az elmehetésemre nézve kedvező, vagy nem, tudósítani fogom a méltóságos urat.

A mostani király apja az itteni egyetem mellé erdélyi alapítványokat tett szabad asztal és szabad tanításra, az itt lévő reformátusok magokénak tartják, de én nem hiszem, hogy azon király csak azon felekezethez kötötte volna, s csak azért sem, mert a czíme is „siebenbürgisches Stipendium“. Én tudom ugyan, hogy nekem nem adják ide, mert passusomban a kormány azt írta, hogy én professor vagyok és *Kovácsi* is philosophusnak van inmatriculálva, hanem, ha utódaink használhatnák is jó lenne. Azért egy kérelem által felvilágosíttatni kérendem az igazgató-

ság által, ha valjon csak a reformátusokra terjed-e ki azon alapítvány, vagy pedig nincs egy vallásfelekezethez is kötve? vagy pedig, ami még tán jobb, a jövő semesterre *Kovácsi* magát a theologiai facultásnál, — minthogy a stipendiumot csak theologus használhatja — inmatriculaltatja és egyenesen kérni fogja az alapítványt, s ha megadják, jele leend annak, hogy nincs vallási felekezethez kötve. Ennek eredményiről is tudósítani a méltóságos urat el nem mulatom.

Ha állapotom méltóságodat érdekelné, írhatom, hogy egészségem jó vagyon s a berlini étellel mindenkép meg vagyok elégedve.

Magamat Méltóságod kegyeibe ajánlva tisztelettel öröklök, a Méltóságos Inspector Curator Úr,

alázatos szolgája
Berde Áron.

Lakásom van: Neustädtische Kirchstrasse Nro 5. 2 Trep-
pen hoch.

I. o. miss.

CXXXVII.

1843. márcz. 13. Maros-Vásárhely.

Daniel Elek főgondnok levele Iszlai Lászlónak.

Méltóságos Inspector-Curátor Úr!

A kolosvári főoskolánk inspector curátorságáról való lemondását egy magánlevél formába tett tudósításából a mlgs úrnak értettem ugyan, de én ezt ily jelentés mellett valóban egyébbnek, mint csak ezutáni szándéknak, nem vehetem és azt annyival inkább, mivel a mlgs úr eddigi buzgóságát félre kellene értenem, ha ily időközi lemondása megtörtént volna; lévén

a Mlgs Insp Curator Úrnak,

M.-Vásárhelyt, 13. Martii, 1843.

az Úrban Atyjafia
Daniel Elek,
főcurator.

*Czím : Az Unitáriusok Főcuratorától. Méltóságos fő-
kormányi titoknok Iszlai Iszlai László úrnak, stb.*

Hivatalból.

Kolozsvártn.

I. o. miss.

CXXXVIII.

1843. márczius 26. Kolozsvár.

Az Egyházi Képviselő Tanács levele Iszlai Lászlónak.

52—843.

Méltóságos Főkormányiszéki Titoknok és főos-
kolai Felügyelő-Gondnok úr! Kedves Atyánkfia az
Urban!

A mlgs felügyelő-gondnok úr innen folyó hó
5-kéről 37. szám alatt felügyelő-gondnoki hivatalának
tovább is folytatása iránt tett hivatalos felszólitta-
tása következtében ugyan folyó hó 19-kéről tett hi-
vatalos visszairásában úgy nyilatkozván, miszerint az
ezen Képviselő Egyházi Tanács hivatalos megtanálá-
sát teljesíteni örömmel ragadna alkalmat, ha azt te-
kintetének annyi compromissioja nélkül tehetné,
mielőtt ezen Képviselő Egyházi Tanács a mlgs fel-
ügyelő gondnok úr említett visszairását határozat alá
venné, annak biztosabb megtehetése végett ezennel hiva-
talosan a mlgs felügyelő gondnok urat az iránt kívánja
felszólítani, hogy tekintetének visszairásában említett
több rendbeli compromissioja iránt ezen Képviselő
Egyházi Tanácshoz ezen tárgy elláthatása siettetése
tekintetéből minél előbb a körülményeket felfejtő
nyilatkozatot tenni sziveskedjék.

Atyafiságos indulattal levén a mlgs titoknok és felügyelő gondnok úrnak,

az Egyházi Képviselő Tanácsból, Kolosvártt, márczius 26-ikán, 1843.

az Úrban szerető Atyjafiai

Székely Miklós, m. k.

egyházi elnök.

Székely Sándor, m. k.

egyh. főjegyző.

Czím: Az unitáriusok Képviselő Egyh. Tanácsától. K. főkormányiszéki titoknok és főiskolai felügyelő-gondnok Iszlói méltóságos Iszlai László úrnak, stb.

Hivatalból; siető.

Kolozsvártt.

I. o. miss.

CXXXIX.

1843. ápr. 2. Berlin.

Berde Áron levele Iszlai Lászlónak.

Berlin, április 2-n, 1843.

Méltóságos Inspector-Curator Úr!

A méltóságos úr igen becses levele által a mult hó utolsó napján meglepetve, válaszómmal annyival inkább kötelesnek érzem magam sietni minél inkább megtisztelve érzem magam, s szerencsém van tapasztalni a méltóságos úr iránti figyelmét. A részvét a leverő bajok közt vigasztaló, a továbbbratörekvésben serkentő, lelkesítő eszköze szokott lenni, az embernek annál inkább pedig, midőn olyaktól jő, kiknek személyökhöz, álláspontjukhoz reményeinket bizton kiköthetjük. Személyem s ezzel csekély tehetségem azon ponthoz van lekötelezve, mely közül a méltóságos úr igyekezete, lelkes fáradozása forog s ha parányi erőm valamit tehetend. Mi azon pontot (itt mindig közönségünket értem) világosítandja, akkor én elértem azt, mire

törekednem kell, én akarok, a méltóságos úr pedig, ha nem annyiba azért, mert bennem helyezni méltóztatott reményét egészen hiúsulva nem látja, de főképp, mert szegény közönségünket, ha általam nem is erősülve, mert ezt igényelni tán sok is volna, de legalább nem gyöngülve szemlélhetve tudom, egyik lesz ki leginkább fog örülni. Ami dolgaink, mint én hiszem, rossz útnak nem indultak, s a dolgok ily állásában, olyanok, ki építeni tán nem képes, az is érdem, ha nem ront. Mindazáltal hivatását betölteni akaró embernek itt megállani nem illő. Bocsánatért könyörgök, ha tán szegény okoskodásaim helyin kívül csúszak be, ily gondolatok sokszor vonódnak át lelkemen és most is toltam alá kerülni óhajtának.

A méltóságos úr által sürgetett alapítványt *Kovácsi* számára azért látjuk jobbuak kérni, mert ellene kevés, vagy éppen semmi kifogás nem lehet, mivel ő már theologusnak van átírva, ha ő megnyerendi, mire nézve mindent megtenni el nem mulatjuk, én is megkísértem a magam számára, ámbár, mint íram még egyszer, reményem nincs hozzá, mert tudom, hogy mily bajosan lehet capacitálni ezeket a németeket. Passusomnak tán inkább is hisznek (nem helyesen) mint felvilágosításomnak, de bár egyik nyerjen, amit remélek is, az is elég.

A *Rediger*-alapítvány igen örvendetes tett reánk nézve, mert azáltal is erőnk jóval szaporodott, s ámbár az én csekély nézetem szerint, egy más tanítói szék kémia és természethistóriára nézve, bővebb sikerü lenne, a juris cathédra azért czélszerű, hogy ifjaink sem a letörpült Lyceumra, sem a rendetlen ref. iskolára, honnan csakugyan sok rossz ragadott ifjainkra, nem szorúlnak.

Igen. Nekünk egy oly tanítói székre volna már szükségünk, melyből a természet esmerete terjesztessék ifjaink közt, mert ez a még annyira hiányos felsőbb osztályi tanítási rendszerünk legüdvösebb javítására, emelésére szolgálna. Jelenkorban a természettudomány minden nemzeteknél nagy figyelemre méltatik, s a figyelem bőven jutalmazva van. A természettudomány egyéb sokágú befolyása mellett, legbiztosabb híd, mely az iskolát az élettel összeköti. Nálunk az iskola kevés befolyást gyakorol az életre, s mit az iskolába tanúlnak, az életben kevés gyümölcsöt terem, itt hol a természettudomány oly kitünő helyet foglal a tanítandók sorában, ez másképp van. Aztán, ha tovább

akarjuk vinni a dolgot, az okosság szerű státusgazdaság, s következőleg nemzeti jóllét csak a természettudomány karjain nevelkedhetik magasra. Nekünk, honunkban sok kincsünk van, de azokat részint nem esmerjük, részint nem tudjuk használni, mit nem lehetne a tekintetbe is a mindent felboncsoló s aztán az élet szükségéhez alkalmazó chemia? de, ha a dolgot még magasabb pontból, a tudomány pontjából tekintjük is, nekünk természetesmeretre van szükségünk. Az új philosophia alapja a természet-philosophia s valjon, hogy lehetne ezt megérteni a nélkül, hogy a természettudományban kellő esmeretünk ne legyen. Bizony, ha mi is oly férfiakot akarunk előállítani, akikre méltán büszkék lehessünk, akik a világtudományosság mezején megállhassanak és ha jövőre procatornál, ismeretnélküli publicistánál egyebet is nevelni akarunk, akkor ott kell kezdenünk, hogy az oly szép, oly hasznos, annyira gyönyörű természettudományt ifjainkkal megszerettessük, beléjük oltssuk. E hosszú dícsérő beszédért megint engedelmet könyörgök, jól ismerem a méltóságos úr nevelés körüli buzgalmát, igen hatós befolyását, s itt a mívelt külföldön sokat erősült, s naponta öregbedő csekély nézetemet azért valék bátor megemlíteni, hogy, ha a méltóságos úr valami jót látand benne, azt hatós befolyása által nevelni, életbe léptetni törekedve, nevelés körüli érdemeit az által is sokasítandja, különben pedig saját silányságába megsemmisülni engedi. Mindenesetre méltó figyelmet érdemel, hogy magyar literaturánk mindinkább hanyatlani látszik, ifjú íróink készületlen esmeret nélkül piszkolják inkább, mint emelik irodalmunkat, a felszíneség mindinkább terjed, anélkül, hogy maguk tudnának, másokat akarnak tanítani, igen szeretném az ilyeneket s pedig ilyenek sokan vannak — egy pillanatra bár egy itteni úgynevezett „Verlesung“ ra bevezetni, hogy tudatlanságoktól megijedve bitorlott literatorságokról búcsuzzanak le. Az ilyeneknek nagyontisztelt méltóságos úr csak úgy lehet elejét venni, ha azok, kik az ifjúságra hatós befolyással vannak, a könnyen sikamló ifjút felvilágosítják, hogy „hányadán van“, s meg, ha oskoláink a való és nem a bitorlott tudományosság templomaivá válnak.

A mint hallom *gróf Teleki Domokos* és *Szász Károly* útba vannak Berlinbe jövődök, az itteni egyetemet meglátogatni, hogy az Enyedre állítandó egyetemet ennek mintája szerint organisálják. Ezt ugyan meg lehet nézni, de hozzá hasonlót

Erdélybe nem egy könnyen állíthatni. Ehhez sem pénz, sem ember tanítónak, de azt mondják csemetéből lesz a nagy fa! Amit a jelen nem ad, megadhatja a jövő. Mindenesetre a tudományosság az egyetemi rendszer alatt kedvezőbb klíma alá jut, hol magasabbra emelkedhet mint a kollegiumi, de szükség, hogy a gymnasialis osztály elébb alkalmassá tétessék, oly készülségű ifjakat bocsátani ki kebeléből, kik az egyetembe *önállólag* szabadon folytathassák pályájukat. Addig pedig még sok tenni való van.

A mű juris cathedránkra választandó professornak is igen czélszerű lenne, minekelőtte székét elfoglalna, legalább egy útazást tenni a kül-, jelesen a németföldön, ha nem is azért, hogy törvényt tanuljon, de hogy láthasson különféle tanítási modort, hogy láthassa, mennyi készületének kell lenni egy jó tanítónak, minő szempontból, hányképpen vitatnak meg valamely dolgot az egyetemi professorok, szóval szemtanúja lenni az egyetemi életnek, mert bizony látni kell ezt, hogy az embernek helyes fogalma lehessen róla, aztán nekünk nincsen képzeletünk róla, mily széles ismerettel bír egy német professor s pedig míg azt hiszi az ember, hogy elég ismeretei bír, addig az előhaladásról szó sem lehet.

A méltóságos úr kegyes buzdításait hálásan köszönöm, irántam és igyekezeteim iránt nyilvánítani méltóztatott, megelégedésinek sokszorosán örvendek. Én csekély erőmet használni törekszem ugyan, de engedje mégis a méltóságos úr azon alázatos kérésemet nyilváníthatni, hogy irántam ápolt s általam nagyon tisztelt reményeiket nagyon széles határokra ne bocsássák, mert ha berlini mérleg szerint fontolom hivatásom, keveset ígérhetek, s ha tán ígéretemen felül tehetendek valamit az illőbb leend, mint az ígéreten alól maradni, különben e korban, midőn minden roppant haladásnak indult az esmerette', mellyel az elődök megelégedtek, a jelenkor embereinek többé kijönni nem lehet. S ez leginább éri azokat, kik magokat az ismeretek terjesztésire szánták.

Ha a méltóságos urat körülményeim tudatása érdekli, egészségemet örömmel írhatom. Nekünk most éppen szünnapjaink lévén, időmet a lefolyt semesterbe hallottak rendbeszedésével foglalom el, jelesen pedig a chemia theoriájával foglalkozom. Berlin ritkaságainak nagy részét is e hónapba akarom meglá-

togatni. Sokat már ittlétem óta meglátogattam. Itt helyben annyit lehet látni, hogy nagy földet kellene beútatni, míg ennyit láthat az ember. Ha útatást tehetni költségeim engedni fogják, azt akkor szeretném tenni, ha berlini pályámat bevégeztem, s eszerint a jövő nyarat is itt helyben szándékszem tölteni, annyi teendőm van és még gyűl akkorra, hogy azok elmulasztását a legkedvesebb útatás se pótolhatná ki. Aztán ha, ismeretekkel felkészülve indul útnak az ember, útatása sokszorosan jutalmazóbb. Mindazáltal én magamnak utoljára se ígérhetek sokat, s inkább is szeretem élni a jelenben, mint a jövőben. Ami reám nézve történik, azt a méltóságos úrral tudathatni örömmel és szerencsémnek tartom.

Magamat a méltóságos úr kegyibe mindenkorra ajánlva, alázatos tisztelettel öröklök a méltóságos úr

alázatos szolgája
Berde Áron.

NB. Lakásomat megváltoztattam, jelenleg: „Kurststrasse Nro. 11. 3 Treppen hoch“ lakom.

U. i. E levélkét a méltóságos úr engedelméből egy kis azdálkodási szempontból ide zárni bátorkodtam. *Berde.*

Czím, külön borítékon: An Seiner Hochgeboren den Herrn Herrn Ladislaus von Iszlai, Gubernial-Secretär u. s. w. lakik: Hidutszában a Fekete háznál zu Clausenburg in Siebenbürgen, über Wien, Ofen.

I. o. miss.

CXL.

1843. május 22. Maros-Vásárhely.

Daniel Elek levele Iszlai Lászlónak.

Méltóságos Inspector-Curator-Úr!

Az ország gyűlése közbenjöttével és több tagok jelen nem léte miatt csak tegnapi napon tartatott

itteni ekklésia gyűlésében a kinevezett biztosok jelentést tévén a mlgs úr által az ide való templom építetése czéljául készpénzben összegyűjtött és tulajdonbasznára fordított mennyiségről szóló kötelezvény minő állása iránt, melyre nézve az a határozás tétett, hogy mivel a templom építésére az ekklésia már lépéseket kíván tenni, és a bėjövendő pénzekre nézve az a határozatta áll, hogy a mi netalán kiadandó lészen, sem consistor Atyánkfiái, sem ide való ekklésia tagjai közül egy is a bėjövendő pénzből kölcsön ne kívánhasson, s ha ezt tenné, is ne adassék. Másik az, hogy a kiadandó tömeg a fundationális tökepénzekről szóló kötelező levél tiszta értelmében elocáltassék. Ennél fogva az itteni ekklésia határozata következéséül a mlgs urat felszólítani kívántam az iránt, hogy az ekklésia megegyezésén kívül magánál eltartóztatott készpénzbeli mennyiséget az 1841-ik év május hónapjában költ kötelező levél értelmében 15 napok alatt befizetni ne terheltelessék, már csak azon okból is, mivel több nyilatkozatok tétettek, hogy míg e valóssággal meg nem történik, addig ezen szent czélra adakozni nem fognak, sőt inkább ígéreteiknek visszavételére is készek.

Bizom én csakugyan a mlgs úr búzgó érzésében, hogy ezen m.-vásárhelyi ügyet inkább előmozdítani, mint akadályozni törekedik, és így a fizetés iránti kívánságának eleget teszen, melyet annyival inkább remélek, mivel az ekklésia egyenes határozata nyomán az ellenkező esetben az egész tömeg kamatjával együtt executió útján a mlgs uran fel fog vétetni.

Várom ide a kielégítő választ, mely ha 15 napok alatt meg nem érkeznék, azon esetben a törvényes lépések tétéle az itteni ekklésia curátorának és per-

ceptorának tegnapi végzés szerént meghagyatott
lévén

a Mlgs Úrnak,

az Urban Atyjafia
Daniel Elek,
főcurator.

M -Vásárhelyt, 22. Maji, —843.

Czím: az *Unitáriusok főcurátorától.* Méltóságos Iszlai
Iszlai László úrnak stb

Hiratalból.

Kolozsvártt.

I. o. miss.

CXLI.

1843. aug. 31. Kolozsvár.

Az Egyházi Főtanács köszönete Iszlói Iszlai Lászlóhoz.

Nro. C. $\frac{67}{14}$ /1843.

Méltóságos Titoknok Úr! Kedves Atyánkfia az
Urban!

A méltóságos úrnak az itteni főoskolánkban
énekkar alapítására aláírás útján keze alá bégyült
öszvegekről készített s mai napon itten ellátott szá-
madásos kimutatásából kitünvén az, hogy a méltó-
ságos úr az előbb írt czélra váltó-czédulában 250 r.
forint alapítványt tenni, és kimutatása bizonyítása
szerint a közjóért sajátjából és pedig visszafordítás
kivánata nélkül 650 frt. 43 kr. költeni sziveskedett,
ezen buzgó indulatjáért a méltóságos úrnak Egyházi

Főtanácsunk ezennel köszönetét nyilvánítja. Egyéb-
iránt atyafiságos indulattal lévén

a Méltóságos Titoknok Urnak,

Az erdélyi unitáriusok Egyházi Főtanácsából:

Kolosvárt, augusztus 31-ik napján, 1843.

Az Úrban Szerető Atyjafiai,

Székely Sándor, m. k.

egyházi főjegyző és K. E. Tanács
helyettes elnöke.

Ferenczi Mózes, m. p.

pénztári jegyző.

Czím: Az Erdélyi Unitáriusok Egyházi Főtanácsától.
Kir. főkormányshéki titoknok méltóságos Iszlói *Iszlai*
László úrnak, stb.

Hivatalból.

Kolosvárott.

I. o. miss.

CXLII.

1843. szept 1. Kolozsvár.

Az Egyházi Főtanács Iszlai Lászlónak isk. felügyelő-gond-
noki lemondását tudomásúl veszi.

46—1843. Főtanács.

Méltóságos K. Főkormányshéki Titoknok Ur,
Kedves Atyánkfia az Úrban!

A méltóságos helyettes főgondnok úrnak előter-
jesztéséből sajnosan érté E. Főtanácsunk a mlgs
úrnak az itteni főskolánk felügyelő-gondnokságáról,

melyet lankadatlan buzgósággal, s közönségesen elismert érdemekkel folytatott, teljes elhatározottsággal tett lemondását, s miután már a Képviselő E. Tanácsnak, mely előtt a méltóságos úr ilyenén :zándékát többször kinyilatkoztatá, közbejárásai után sem sikerülhetett a méltóságos urat ezen elhatározása megváltoztatására reá bírni, azon kedvetlen helyzetben látja magát az E. Főtanács, miszerint lemondását elfogadni kénytelen, s midőn ezen hivatalban kitüntetett buzgóságaért E. Főtanácsunk ezennel teljes méltánylatát nyilvánítaná, egyszersmind biztosan reméli, hogy a méltóságos úr mindamellett is, hogy ezen hivatalából kilépett, közérdekeink előmozdításában továbbá is munkás leend, s buzgó közremunkálását megvonni nem fogja.

Melyek után atyafiságos indulattal vagyunk
Méltóságos F. Kormányzéki Titoknak Úrnak,

az Urban Attyafiai
Székely Miklós, m. p.
egyházi elnök.

Székely Sándor, m. k.
e. főjegyző.

Az Unitár. E. Főtanácsból. Kolosvárt, szept. 1-ső napján, 1843.

Czím: Az Unitárius Főconsistoriumból. Kir. főkormányzéki titoknak méltóságos Iszlói Iszlai László úrnak, stb.

Hivatalból.

Kolosvárt.